

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

**Vzdělanostní aspirace při rozhodování o vysokoškolském
studiu**

Bakalářská práce

Tereza Šupová

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Ondřej Špaček, Ph.D.

2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Vzdělanostní aspirace při rozhodování o vysokoškolském studiu“ vypracovala samostatně s použitím řádně citovaných uvedených pramenů a literatury. Práce nebyla použita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 2023

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. et Mgr. Ondřejovi Špačkovi, PhD., za odborné rady a konzultace, které mi poskytoval při kompletaci této práce. Dále děkuji všem zúčastněným aktérům za jejich čas a poskytnuté informace, bez kterých by tuto práci nebylo možné dokončit.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o vzdělanostních aspiracích v kontextu rozhodovacího procesu o vysokoškolském studiu. Vzdělanostní aspirace jsou v této práci chápány jako podmiňující prvek při rozhodování o vysokoškolském studiu. Práce prozkoumává, jaké ohledy, představy a argumentace se objevují u končících středoškoláků v souvislosti o dalším studiu. Výzkumná část práce je založena na kvalitativním výzkumu, který byl uskutečněn za pomoci polo-strukturovaných rozhovorů. Práce je ukotvena na výzkumech zabývajících se vzdělanostními aspiracemi a zároveň na teoriích, které se zabývají tím, co aspirace ovlivňuje a čím jsou podmíněny.

Annotation

This bachelor thesis on educational aspirations in the context of the decision-making process for higher education. Educational aspirations in this thesis are understood as a conditioning element in the decision-making process for higher education. This thesis explores what considerations, perceptions and reasonings are emerging in students, who are finishing their high school education in the context of further study. The research part of this thesis is based on qualitative research conducted by using semi-structured interviews. The thesis is based on researches dealing with educational aspirations and also on theories that deal with what influences aspirations and what they are conditioned by.

Klíčová slova: vzdělanostní nerovnosti, vzdělanostní aspirace, vzdělání, vzdělanostní mobilita, středoškolské studium, vysokoškolské studium, mezigenerační přenos

Keywords: educational inequalities, educational aspirations, education, educational mobility, high school, college/university, intergenerational transmission

Obsah

Úvod	5
Vzdělanostní nerovnosti	6
Vzdělanostní aspirace v kontextu vzdělanostních nerovností	7
Rodina jako vzdělanostní činitel	8
Rozhodování a jeho proces při výběru vysoké školy	9
Přechod jako klíčový aspekt	11
Zažívání přechodu	12
Metodologie	14
Výzkumná strategie	14
Výzkumné otázky a cíle	14
Účastníci výzkumu	15
Sběr a analýza dat	16
Etické otázky společenskovedního výzkumu	17
Analýza výsledků	18
Představy spjaté s vysokoškolským studiem	18
Důvody vedoucí končící středoškoláky k vysokoškolskému studiu	20
Rozhodování o vysoké škole	22
Informovanost o vysokoškolském studiu	22
Rodina a přístup ke vzdělání	24
Přesun na vysokou školu a jeho role ve výběru vysoké školy	26
Vzdělanostní aspirace	29
Přístup ke studiu	29
Projevy vzdělanostních aspirací	30
Diskuze a závěr	33
Literatura	35

Úvod

Vzdělání je jedním z klíčových pilířů moderní společnosti. Vzdelání může sloužit nejen jako prostředek, skrze který je možné získávat nové odborné znalosti a dovednosti, ale je taky velmi důležitým faktorem při dosahování osobního úspěchu či lepších životních šancí. Dnešní svět je však světem velmi konkurenčním. Díky rostoucí konkurenci, se kterou se setkáváme na trhu práce, se stále více jedinců zamýšlí na studiu vysoké školy. Konají tak zejména z toho důvodu, aby si zajistili lepší pracovní příležitosti či lepší sociální postavení. Dosažení určité úrovně vysokoškolského studia je často chápáno jako vstupenka pro úspěšný vstup na trh práce, se kterým se pojí lepší finanční ohodnocení a kariérní postup. I přes to, že vysokoškolské studium má tyto výhody, rozhodnutí o jeho absolvování není samozřejmé pro každého. Výběr vysoké školy a jejího studia je ovlivněn značnou řadou faktorů, jakými jsou například socio-ekonomické a kulturní zázemí, rodinné prostředí, osobní preference a v neposlední řadě vzdělanostní aspirace (Erikson a Jonnson, 1996).

Vzdělanostní aspirace jsou nedílnou součástí jak rozhodovacího procesu ohledně vzdělanostní dráhy, tak studia vzdělanostních nerovností. Tématem této bakalářské práce jsou vzdělanostní aspirace při rozhodování o vysokoškolském studiu. Práce se zaměřuje zejména na to, jaké faktory ovlivňují vzdělanostní aspirace jedinců, jakým způsobem se tyto aspirace promítají do rozhodovacího procesu, či jaké důsledky mohou mít na nerovnosti ve společnosti.

Cílem této práce je tedy přispět ke studiu vzdělanostních nerovností se snahou lépe porozumět vztahu mezi vzdělanostními aspiracemi a rozhodovacím procesem. Tato práce prozkoumává, jaké ohledy, představy a argumentace se objevují u končících středoškoláků v souvislosti o dalším studiu. Zaměřila jsem se hlavně na sociální, ekonomické, kulturní a rodinné faktory, které značně vzdělanostní aspirace ovlivňují. Důraz je v této práci kladen na zkoumání bariér a nerovností, které mohou ovlivňovat výběr vysoké školy u socio-ekonomicky znevýhodněných jedinců.

Práce se opírá o odbornou literaturu, a je založena na teoretických a empirických studiích, které se zabývají tímto tématem. Výzkumná část této práce je založena na kvalitativním výzkumu, který byl proveden za pomoci polo-strukturovaných rozhovorů se sedmi aktéry.

Vzdělanostní nerovnosti

Dnešní společnost je často označována jako společnost vzdělanostní. Na vzdělání je kladen velký důraz, neboť hraje příznačnou roli v životě každého jedince a jeho míra ovlivňuje jeho životní dráhu. Avšak ne každému jedinci se naskýtá přístup ke vzdělání ve stejné míře. Mnohé studie zabývající se přístupem ke vzdělání používají pojmy jako „*rovné příležitosti*“, „*rovnost přístupu ke vzdělání*“, „*rovnost podmínek vzdělání*“ či „*rovnost výsledků*“ (Greger, 2006). Z této skutečnosti vyplývá, že vzdělávací systém nepřístupuje ke každému stejným způsobem a rovnosti není vždy dosahováno. Setkáváme se zde tedy s realitou vzdělanostních nerovností.

Nerovnosti ve vzdělání jsou zpravidla problémem systémovým. Zapříčiněny jsou však i dalšími aspekty, jakými jsou například sociální a třídní původ, socio-ekonomický status, sociální a demografické zázemí či kapitálové investice blízkého okolí do daného dítěte (Katrňák, 2006). V případě, že je nějaký student „znevýhodněn“ některým z předchozích aspektů, nedosahuje ve vzdělávacím systému stejných možností a rovný přístup mu v tomto případě není umožněn. Například dle Prokopa (2020) se kvalita školství v České republice odvíjí od regionálního situovanosti dané školy. Ve vyloučených regionech či regionech s vysokou nezaměstnaností je kvalita výuky, a to již v mateřských školách, významně nižší v porovnání s prosperujícími regiony. Regionální rozdíly jsou zároveň spjaty právě i se socio-ekonomickým a třídním původem. Stejně se ohledně této oblasti nerovností vyjadřuje James (2001), který říká, že geografická situovanost v podobě izolovaných (vyloučených) oblastí společně se socio-ekonomickým statutem, který vykazují lidé žijící v těchto oblastech jsou hlavními determinanty pro nižší stupeň jak životních, tak vzdělanostních aspirací. Vzdělanostní dráhy jednotlivců mohou být diametrálně odlišné.

Vzdělávací systém je v každé zemi rozdílný, protože je všude ovlivněn politickým, kulturním a ekonomickým prostředím dané země. Vzdělávací systém si v kontextu České republiky prošel mnohými proměnami. Tyto proměny byly zapříčiněny zejména přechodem od centralizovaného školství k „*akademické svobodě*“ a školství (Matějů, Řeháková, Simonová, 2006). S tímto přechodem se proměnila i podoba vzdělanostních nerovností.

Český vzdělávací systém se zároveň dlouhodobě vyznačuje vysokou mírou selekce a někdy až přílišnou odbornou zaměřeností – to zejména na případu středních škol. Jako nejvíce selektivně problematická by se dala označit víceletá gymnázia, na kterých probíhá výrazná selekce již od velmi útlého věku dítěte (na osmileté gymnázia nastupují žáci již kolem 11-

12 roku věku). Na víceletá gymnázia jsou přijímáni převážně studenti pocházející z lepšího socio-ekonomického zázemí, tedy ti, jejichž rodiče většinou disponují lepší kapitálovou výbavou a mohou tak svým dětem poskytnout lepší přístup ke vzdělání. Díky studijní zabezpečení ze strany rodičů studenti z gymnázií následně projevují vyšší vzdělanostní aspirace (Greger, 2004). Selektivita víceletých gymnázií tudíž vedou ke zvýšené mezigenerační reprodukci vzdělanostních nerovností.

Vzdělání je tedy nedílnou součástí životní dráhy každého jedince. Vzdělání může způsobovat proměny, vzestupy či propady v životě každého z nás. Skrze vzdělání může jedinec dosahovat sociálního vzestupu. Vzdělání je možné považovat za součást kapitálové výbavy jedince. Jedinec si svým nejvyšším dosaženým vzděláním stvrzuje svou roli v sociálním prostoru, kterým se typem vzdělání může následně měnit a jedinec se nachází v situaci sociálního i třídního vzestupu (Bourdieu, 1998). Sewell (1972) dodává, že skrze určitý stupeň vzdělání lze kromě sociálního vzestupu získat možnost lepší zaměstnanecké pozice a případně postup kariérní. Z toho vyplývá, že díky vzdělání je možné dosahovat lepší životní úrovně.

Vzdělanostní aspirace v kontextu vzdělanostních nerovností

Vzdělanostní aspirace jsou nedílnou součástí vzdělanostní dráhy každého jedince. Lze je chápat jako soubor prostředků, plánů a postupů k dosažení určitého stupně vzdělání (Katrňák, 2006). Vzdělanostní aspirace jsou vytvářeny napříč celým studijním životem daného jedince a jsou ovlivňovány prostředím, ve kterém se daný jedinec pohybuje. Zejména sociální, třídní a demografické prostředí jsou hlavními determinanty pro tvorbu a následné udržování určité hladiny vzdělanostních aspirací. Mezi hlavní faktory podmiňující vzdělanostní aspirace lze podle Katrňáka (2006) zařadit zejména sociální původ, nejvyšší dosažené vzdělání či zaměstnání rodičů. Zároveň se od hladiny vzdělanostních aspirací odvíjí i studijní a akademický úspěch.

Vzdělanostní aspirace jsou tedy tvořeny a ovlivňovány primárně okolním prostředím, ve kterém se daný jedinec nachází. Jako nejbližší sociální okolí lze chápat rodinu. Rodina a její přístup ke vzdělání by se tedy dala považovat za hlavního činitele při tvorbě vzdělanostních aspirací.

Rodina jako vzdělanostní činitel

Rodinu lze chápat jako primární prostředí ve kterém probíhá primární socializace jedince a dochází zde také k tvorbě vzdělanostních plánů a aspirací. Rodinné prostředí je prostředím, ve kterém se předávají hodnoty a očekávání spjatá se vzděláním. Rodina tedy zastává klíčovou pozici při formování vzdělanostních aspirací.

Rodinné prostředí je zároveň místem, které generuje předpoklady a faktory, jež ovlivňují vzdělanostní aspirace (Bok, 2010). Za takové faktory lze považovat socio-ekonomický původ, nejvyšší dosažené vzdělání rodičů či celkovou kapitálovou vybavenost dané rodiny.

Socio-ekonomické zázemí dané rodiny je jedním z hlavních činitelů při tvorbě vzdělanostních nerovností. Nízká úroveň socio-ekonomického zázemí dopomáhá ke znevýhodněnému postavení jedince ve vzdělanostním systému. Děje se tak na základě prostředků, a to zejména finančních, které je schopna rodina svému dítěti-studentovi poskytnout. Zároveň lidé pocházející z poněkud znevýhodněného socio-ekonomického zázemí často žijí v lokalitách, kde není vysoká dostupnost školství, a to zejména ve smyslu školství vysokoškolského (James, 2001). Rovněž se se socio-ekonomickým zázemím úzce pojí sociální postavení a společenský status. U dětí pocházejících z určitého typu sociálního zázemí je na základě jejich dlouhodobé situovanost do tohoto prostředí zpravidla daný společenský status replikován (Katrňák, 2004).

Rodina je jako primární socializační struktura i prostředím, ve kterém daný jedinec získává kapitálovou výbavu, a to i tu vzdělanostní. Struktura kapitálové výbavy je pak následně velmi často přenášena z jedné generace na druhou.

Tuto skutečnost popisuje Bourdieu (1998) ve své teorii kapítalů. Rodinu chápe právě jako prostředí, kde se všechny typy kapítalů – ekonomický, kulturní, sociální a symbolický, utvářejí a případně předávají. Kapitálová výbava je následně reprodukována skrze reprodukční strategie a mechanismy. Rodinu tedy chápe jako primární prostředí pro vznik zájmu o vzdělání a říká, že „*V praxi je výsada rodiny vůbec jednou z hlavních podmínek shromažďování a předávání výsad, výsad ekonomických, kulturních, symbolických*“ (Bourdieu, 1998, str. 99). Zděděná kapitálová výbava vytyčuje jedinci ve společnosti určité sociální hranice. Tyto hranice mohou mít podobu omezující či naopak otevírající ve smyslu životních možností daného jedince. Vzdělání je právě jednou z těchto hranic a skrze míru vlastněných kapítalů se může někdy stávat nedosažitelným. Vzdělávací systém, zejména pak

dosažení vysokoškolského studia, je jednou z možností, jak může jedinec svou kapitálovou výbavu zlepšovat a svou pozici v sociálním prostoru proměňovat. Možnost vysokoškolského studia není všem distribuována ve stejné míře. To z toho důvodu, že jedinci disponující všemi typy kapitálů mají celkově lepší společenské postavení a společenské konexe. Jejich cesta k dosažení vysokoškolského studia je v tomto ohledu snadnější a dostupnější. Právě ony zděděné kapitálově dispozice předávané z rodičů na potomky jsou tedy hlavními determinanty pro výběr a přístup k vysokoškolskému studiu. Reprodukčním mechanismem je v tomto případě přenos kapitálových dispozic a socio-ekonomického postavení z rodiče na potomka.

Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů by se dalo označit za odrazový můstek vzdělanostní dráhy daného jedince. Katrňák (2004) tvrdí, že děti pocházející z rodinného zázemí s nízkým stupněm nejvyššího dosaženého vzdělání vykazují mnohem nižší vzdělanostní aspirace oproti dětem z rodin s vysokým stupněm nejvyššího dosaženého vzdělání, skrze který často disponují i lepším socio-ekonomickým zázemím. Při přenosu nízkých vzdělanostních aspirací dochází také k replikaci stejné životní dráhy a sociálního postavení z rodiče na potomka. Rodinné zázemí tedy hlavním předpokladem pro vysoké vzdělanostní aspirace.

Nízké vzdělanostní aspirace vznikají na základě internalizovaných rodinných vzdělanostních hodnot. Pokud tedy rodiče nevykazují zájem o vzdělání jak své, tak vzdělání svého dítěte, může se stát, že tato skutečnost ovlivní i aspirace daného dítěte (Bourdieu, 1984). Opět zde může docházet k sociální reprodukci.

Rozhodování a jeho proces při výběru vysoké školy

Rozhodovací proces je nedílnou součástí každodennosti každého jedince. Rozhodnutími, která činíme během celého našeho života, ovlivňujeme každý jednotlivý aspekt životní dráhy. Každý jedinec si sám volí právě i vzdělanostní dráhu. Vzdělání je jedním ze společenských pilířů, a tak rozhodování o volbě jakéhokoliv typu studia je jedním z klíčových životních momentů každého jedince. Skrze vzdělání je možné dosahovat určitého typu společenského postavení a zároveň může poskytovat sociální vzestup. Vzdělanostní rozhodovací proces je velmi komplexní záležitostí.

Jedním z prvních kroků, které je třeba učinit při snaze dosáhnout vysokoškolského vzdělání, je rozhodnutí o tom, jestli daný jedinec vůbec studovat chce. Tímto krokem začíná jedinec svůj rozhodovací proces o vysokoškolském studiu. Pokud se pak rozhodne pro studium vysoké školy následuje krok, ve kterém je nutností zjistit informace o vysokých

školách. Tento krok je nutné podstoupit, neboť na základě zjištěných informací se jedinec rozhoduje pro školu, která je dle jeho vážení pro něj nejvhodnější. Již v tento moment rozhodovacího procesu dochází k nevyváženému přístupu k informacím. Dle Balla a Vincenta (1998) je tento krok třídně situovaný, a to na základě typu informace, kterou může daný uchazeč na základě svého sociálního postavení z různých zdrojů získat. Informace, které lze ohledně vysokoškolského studia získat, se rozdělují na dva typy, a to na „hot“ (= horká, neoficiální) a „cold“ (= studená, oficiální) znalost. Ona „neoficiální“ informace o vysokoškolském studiu je získávána na základě známostí, které disponují vysokoškolskou minulostí. Tato „neoficiální“ znalost se zakládá na přímé zkušenosti s danou vzdělávací institucí a dala by se označit za velmi subjektivní. Z této „neoficiální“ znalostní zkušenosti čerpají zejména jedinci, kteří se s lidmi s vysokoškolskou zkušeností či minulostí znají – což odkazuje na určitý typ sociální výsady ve smyslu kapitálového a třídního společenského postavení. Osobní zkušenost blízkého okolí s vysokoškolským studiem může hrát velkou roli při výběru vysokoškolské instituce. Oproti tomu na onu „oficiální“ vzdělanostní znalost v podobě webových stránek, letáček, prospektů či dnů otevřených dveří spoléhají uchazeči, kteří ve svém okolí nenalézají nikoho s vysokoškolskou minulostí a rozhodují se tak na základě svého vlastního přesvědčení (Ball et. al, 2002). Jen při styku s informacemi jako s prvním krokem rozhodovacího tedy dochází k informační propasti a nerovnému přístupu k informacím.

Výběrem vysoké školy si zároveň student často vybírá svou budoucí životní a kariérní dráhu. Hlavními motivačními faktory pro výběr školy jsou zájem obor, snadné uplatnění, finanční ohodnocení, blízkost školy či přání rodičů (Trhlíková, 2013). Zájem o studium daného oboru je označován jako primární faktor pro výběr studia. U toho faktoru je možné pozorovat rozdílnost volby vysokoškolského oboru na založenou na genderu. U žen je klíčovým faktorem pro výběr vysoké školy zejména zájem obor a kloní se tak píše k oborům, které jim jsou blízké a zajímají je. Oproti tomu muži se přiklánějí k oborům, které je možné spojovat s úspěšnou kariérou a velmi kvalitním finančním ohodnocením (Leathwood a O'Connell, 2003). Zároveň jedinci, kteří pocházejí ze socio-ekonomicky znevýhodněného zázemí svou volbu vysoké školy mnohdykrát zakládají právě na představě budoucí kariérní dráhy či pak jistotě úspěšného přijetí na danou školu. Tento typ uchazečů často volí vysoké školy, kam se hlásí menší počet uchazečů a jejich šance na přijetí je značně vyšší (Leathwood a O'Connell, 2003). Výběr vysoké školy pro sociálně znevýhodněné studenty může být poněkud problematický, a to z toho důvodu, že ve svém okolí nenalézají zkušenost

s vysokoškolským studiem. Okolí daného jedince, jakým je například rodina či přátelé, jsou hlavními činiteli formování představ o vysokoškolském studiu (Bok, 2010).

Rozhodovací proces je opět velmi silně ovlivňován sociálními, ekonomickými a kulturními kapitálovými predispozicemi daného jedince (Bok, 2010). Ve společnosti však neprobíhá rovnoměrná distribuce těchto kapitálů a v některých případech tvoří ona kapitálová výbava omezující bariéry vzhledem k rozhodovacímu procesu. Na tuto skutečnost poukazují i Baker a Brown (2007), kteří o vysokoškolském akademickém prostředí hovoří jako o prostředí elitistickém a silně selektivním.

Přechod jako klíčový aspekt

Přechod ze střední školy na školu vysokou je důležitým životním momentem. Přechod jako takový lze chápat jako sociální proces, jehož dopad neovlivňuje jen jedince, který přechod zažívá či se na něj připravuje, ale i společnost jako celek. To zejména z toho důvodu, že vysokoškolské vzdělání je v dnešní společnosti bráno jako vstupenka k lepším pracovním příležitostem. Přístup a příležitost vzdělávat se není však každému nadělena ve stejné míře, a přechod, který silně ovlivňují sociální a ekonomické bariéry, může být místem, ve kterém je možné spatřovat problematiku sociálních nerovností a sociální mobility. Přechod je momentem, ve kterém dochází ke změně prostředí. Tato skutečnost může být pro jedince velmi náročná – ke změně prostředí se pojí nové sociální vazby, nové studijní nároky či nové emoce.

Nejzásadnějším faktorem pro možnost přechodu na vysokou školu je finanční zabezpečení, tedy ekonomický kapitál. Jedinci, kteří se ucházejí o vysokoškolské vzdělání musí počítat s určitým finančním zatížením v podobě ubytování, učebnic, dopravy či případně školného (Raey et al., 2001). Tato finanční zátěž může mít často omezujícím faktorem při výběru univerzity. Vysokoškolští uchazeči, jejichž ekonomický kapitál je velmi nízký a jsou touto skutečností znevýhodněni, často pak vybírají vysokou školu na základě jejího umístění – nejčastěji v blízkosti jejich bydliště. Činí tak proto, že případná finanční zátěž v podobě plateb za ubytování a dopravu bude odbourána (Raey et al., 2001). Studenti s dělnickým třídním původem mají ekonomický kapitál úzce spojený se studentskou realitou (McMillan, 2014). Neúnosná finanční zátěž je i jedním z důvodů, proč jedinci pocházející ze znevýhodněného zázemí nevolí vysokoškolské studium jako součást své vzdělanostní dráhy. Na vysoké školy, které jsou vzdálené od místa bydliště se pak hlásí procentuálně více jedinců, kteří jsou ekonomicky zabezpečeni.

Zažívání přechodu

Přechod ze střední školy na školu vysokou je velkou životní změnou. K přechodu, jako k významné životní proměně se váže i silná emoční proměnlivost. Již při přemýšlení o přechodu zažívají jedince širokou paletu emocí. Mezi prvotní emoce před přechodem patří strach, hněv, znechucení či frustrace (McMillan, 2014). Tyto negativní emoce vznikají především z neznalosti akademického prostředí, se kterým středoškolští studenti nemají žádnou zkušenost. Většinou se jedinci strachují z toho, že vysokoškolské studium nezvládnou a zklamou tak sebe samé či své okolí. Představa akademického prostředí jako prostředí poněkud kompetitivního utváří v jedincích také pochyby o jejich budoucím akademickém výkonu (McMillan, 2014). Představy spjaté se studijní stránkou vysokoškolského studia mají zpočátku podobu obavy či úzkosti.

Přechod na vysokou školu je však často budoucími studenty chápán jako první odchod z domova. Odchod vnímají jako novou příležitost, osamostatnění se od rodičů či prvotní vytváření vlastní dospělé identity. Přechod často vnímají jako vstup do dospělosti (Holdsworth, 2009). S odchodem na vysokou školu jinam, než do místa bydliště, jsou spojovány představy o životě spjaté se svobodou, samostatností a nezávislostí. Pro mnohé jedince je odchod na vysokou školu novým životním startem. S přechodem je také spojena představa určitého typu vysokoškolského života, který dle informátorů z výzkumu od Holdsworthové (2009) nelze „doopravdy“ prožít, pokud daný jedinec neopustí své bydliště. Příkladem může být rozhovor s účastnicí Alison:

„moje kamarádka z Newcastleu zůstala v Newcastleu, zůstala doma, a cítí se úplně mimo to zažívání té studentské zkušenosti, protože není na chodbách a není ani daleko od domova.“ (Holdsworth, 2009, str. 1857)

Tento typ vysokoškolské zkušenosti zažívají zejména studenti pocházející ze znevýhodněného socio-ekonomického zázemí. Lokalismus se u nich projevuje jako jeden z rozhodujících faktorů přechodu na vysokou školu. U těchto studentů se později v době studia však vytváří sociální a studijní bariéry, neboť u nich nedochází k tak významné sociální mobilitě jako u studentů, kteří domov opustili (Christie, 2007).

Přechodem na vysokou školu se utváří velmi důležitý proces sociální mobility. Sociální mobilitu zažívá poté vysokoškolský student ve své každodennosti – tvoří si nové sociální vazby, interaguje s novým prostředím a zároveň se určitým způsobem odlučuje od prostředí starého. Tato sociální mobilita je vzestupná, ve smyslu stoupání společenského

postavení skrze určitou míru vzdělání. Vzdělání a zejména to vysokoškolské je jedním z hlavních ukazatelů sociální mobility.

Metodologie

Výzkumná strategie

Cílem mé práce je zachytit prožívání rozhodovacího procesu aktéra v jeho subjektivní sociální realitě. Z tohoto důvodu jsem pro realizaci mého výzkumu zvolila kvalitativní strategii výzkumu. To proto, že prostřednictvím kvalitativního výzkumu je možné lépe porozumět specifickému prožívání aktérových skutečností a lépe nahlédnout jeho jedinečnou situaci (Novotná, Špaček & Jantulová, 2019). Kvalitativní výzkum nám umožňuje upravovat či měnit naše rozhodnutí i v průběhu daného výzkumu, a tak ho lze nazvat „*pružným typem výzkumu*“ (Hendl, 2016). Díky kvalitativnímu výzkumu jsem tedy lépe schopná reagovat na aktéra, probíranou problematiku i vývoj rozhovoru.

Výzkumné otázky a cíle

Cílem bakalářské práce je přispět ke studiu vzdělanostních nerovností v kontextu vzdělanostních aspirací a procesu rozhodování o studiu na vysoké škole. Tato práce pojednává prostřednictvím polo-strukturovaných rozhovorů o ohledech, představách a argumentacích objevujících se u končících středoškoláků v souvislosti s úvahami o dalším studiu. V rozhovorech jsem se snažila zaměřovat na končící středoškolské studenty, jejichž rodiče nemají vysokoškolské vzdělání. Tuto skupinu aktéru jsem zvolila proto, že jejich výběr a rozhodování o vysoké škole může být chápán jinak/odlišně než u jedinců, kteří pocházejí z vysokoškolského zázemí. Najít však tyto specifické aktéry bylo poněkud náročnější, a tak byli tři rozhovory provedeny s aktéry, jejichž rodiče disponují určitým typem vyššího vzdělání. Součástí vzorku i jedna studenta pocházející ze zázemí s vysokoškolskou historií a také studentka, která má tuto zkušenost jen z jedné strany rodičů. Tyto studentky jsem do výzkumu také zahrnula, a to z toho důvodu, že může být zajímavé sledovat různorodost vzdělanostních aspirací s ohledem právě na ono rodinné vzdělanostní zázemí. V práci se tedy snažím popsat, jakým způsobem aktéři prožívají rozhodovací proces a od jakých skutečností se odráží jejich vzdělanostní aspirace.

Na základě četby odborné literatury jsem zformulovala následující výzkumné otázky:

1. Jaké představy mají studenti o vysokoškolském studiu?
2. Z jakého důvodu studenti směřují k vysokoškolskému studiu?
  - a. Co tyto důvody ovlivňuje?
3. Na základě jakých aspektů se rozhodují o vysokoškolském studiu?
  - a. Jaké skutečnosti pro ně hrají největší roli?
4. Co pro tyto studenty znamená možnost vysokoškolského studia?
5. Jaké jsou vzdělanostní aspirace těchto středoškoláků?
  - a. Jaké jsou jejich vzdělanostní plány?

Před výzkumem byla vytvořena i sada otázek pro končící středoškoláky, kteří nemají v plánu pokračovat na vysokoškolské studium a hodlají směřovat do pracovní sféry. Zajímavé bylo, že v mém vzorku aktérů jsem se s žádným takovým aktérem nesetkala, a tak byla tato část vypuštěna.

Účastníci výzkumu

Výzkumu k této práci se zúčastnilo 7 středoškolských studentů, kteří byli v době konání výzkumu žáky posledního maturitního ročníku střední školy se zaměřením na ekonomiku a obchod v Plzeňském kraji. Vzhledem k povaze a jasné vymezení výzkumného problému byl ve výzkumu použit vzorek účelový. Tento vzorek a aktéry s ním spojené jsem zvolila kvůli jejich situovanosti v rozhodovacím procesu vzhledem k výběru vysoké školy. Na studenty ze střední odborné školy jsem se zaměřila také proto, že studenti z maturitních ročníků odborných škol se procentuálně méně hlásí na vysoké školy v porovnání například s gymnázii a tím pádem je u těchto studentů příhodnější snaha o zachycení jejich vzdělanostních aspirací a procesu rozhodování o vysoké škole.

Studenti, kteří se zúčastnili výzkumu pocházeli z různých koutů České republiky a z různých podob rodinného a sociálního zázemí. Různý geografický původ aktérů dopomohl i k tomu, že každý aktér prožívá již středoškolské studium jinak – např. celé své středoškolské studium strávil ubytován na internátu, a naopak někdo jiný bydlí doma s rodiči. Díky tomu byli rozhovory zajímavým pohledem na různorodost jejich přístupů ke studiu celkově. Právě ono sociální a rodinné zázemí by se dalo označit za klíčový vliv v kontextu rozhodování o budoucím studiu.

V tabulce níže jsou zachyceni jednotliví aktéři. Součástí tabulky je zobrazena cesta, kterou se chtějí vydat po střední škole. Dále je v tabulce znázorněno nejvyšší vzdělání otce a matky daných aktérů. Tuto tabulku jako součást této práce jsem zvolila z toho důvodu, že

nejvyšší dosažené vzdělání rodičů může být odrazovým můstkem při výběru vzdělanostní dráhy daného jedince, či naopak cestou, kterou se chce daný jedinec sám vydat.

Aktér	Předpokládaná vzdělanostní dráha	Nejvyšší dosažené vzdělání matky	Nejvyšší dosažené vzdělání otce
1. Adam	VŠ ekonomická	Výuční list	Základní
2. Pavel	VŠ ekonomická	Výuční list	SŠ stavební
3. Lucie	VŠ humanitní	Základní	Výuční list
4. Marie	VŠ ekonomická	VŠ	VŠ
5. Andrea	VŠ ekonomická	VŠ (Bc.) dodatečně	SŠ stavební
6. Lenka	VŠ pedagogická	VŠ (Bc.) dodatečně	Výuční list
7. Magda	VŠ právní	SŠ	VOŠ dodatečně

Sběr a analýza dat

Výzkum se skládal ze 7 provedených polo-strukturovaných rozhovorů. Tento typ rozhovorů byl zvolen proto, že podstatou polostrukturovaného rozhovoru je zachycení zkušenosti/prožívání určité skutečnosti, u které se naskytá možnost reflexe prožívané zkušenosti (Novotná, Špaček & Jantulová, 2019). Skrze polostrukturované rozhovory bylo možné lépe reflektovat problematiku a zachytit různé procesy a nuance vzdělanostních aspirací při rozhodovacím procesu výběr vysoké školy. Zároveň je možné, že se během rozhovoru objeví nová témata či přístupy aktéra k problematice, na které se budu schopná prostřednictvím rozhovoru doptat.

Struktura rozhovoru se skládala ze 6 tematických okruhů, z čehož u každého se objevovalo něco kolem 4 až 8 podotázek a podtémat. První okruh otázek se zabíral studijně rozhodovací situací, ve které se daný aktér v daný moment nacházel – otázky směřovaly k plánování a výběru vysokoškolského studia. Druhý a třetí okruh otázek se zaměřoval na

vysokoškolské studium jako takové – co vysokoškolské studium pro aktéry znamená, a proč se tímto směrem vůbec ubírají. Čtvrtý okruh otázek byl založen na aspektech, které ovlivňují či způsobují aktérovo rozhodnutí ohledně vysoké školy – je pro ně překážkou vzdálenost či je jejich výběr omezen z finančního hlediska a jaké aspekty pro ně hraje největší roli. Pátý okruh byl mířen na budoucnost ve smyslu života bez či s vysokoškolským titulem. Posledním, tedy šestým okruhem byl okruh o vzdělanostních aspiracích. Finálním krokem byla pasportizace aktéra. Na konci rozhovoru byla každému aktérovi poskytnuta možnost prostoru pro dotazy či jakékoliv otázky.

Data, která jsem získala skrze polostrukturované rozhovory byla posbírána na přelomu února a března roku 2023. Toto období bylo vybráno také z toho důvodu, že během tohoto času se uzavírají přihlášky na vysoké školy a studenti se nacházejí v nejvyšším bodě rozhodovacího procesu.

Rozhovory byli následně velmi důkladně přepsány a tento přepis byl pak použit k analytické části práce. Přepis byl proveden doslovně i se všemi emočními projevy daných aktérů, aby bylo možné předané informace korektně interpretovat.

Jako metodu analýzy jsem zvolila otevřené kódování. Přepsané rozhovory jsem rozdělila do částí, které byly určeny podle druhu informace, jež byla v rozhovoru zjištěna. Tyto části měly své specifické kódy, na základě kterých byly části rozdělovány.

Etické otázky společenskovedního výzkumu

Výzkum podléhal etice dle platných legislativních rámců. Od aktérů byl získán informovaný souhlas, tedy souhlas, kterým aktér stvrzuje svou účast jako dobrovolnou (Hendl, 2016). Aktérům byla zaručena anonymita skrze anonymizaci a zároveň byli seznámeni s daty, které se k výzkumu budou shromažďovat. Anonymizace bylo dosaženo za pomoci přidělení falešných jmen jednotlivým aktérům, tím pádem se jedná o pseudonymizaci (Novotná, Špaček & Jantulová, 2019).

Všichni aktéři byli seznámeni se „svobodou odmítnutí“ (Hendl, 2016), kterou se rozumí možné odstoupení aktéra od účasti ve výzkumu.

Analýza výsledků

V této kapitole budou představeny aspekty, které ovlivňují vzdělanostní aspirace a rozhodovací proces vysokoškolského studia. Vzdělanostní aspirace jsou v této analytické části chápány jako nedílná součást rozhodovacího procesu o vysokoškolském studiu. První část analýzy se zabývá představami, které si středoškoláci spojují s vysokou školou a také tím, co od vysoké školy očekávají. Druhá část se zaměřuje na důvody, které středoškoláky vedou ke studiu na vysoké škole. Třetí část se zabývá rozhodovacím procesem a faktory, které ho ovlivňují – informovaností, rodinným zázemím a přesunem na vysokou školu. Navazuje část pojednávající o vzdělanostních aspiracích, kde se analýza zaměřuje na přístup ke studiu a budoucími studijními plány zúčastněných aktérů.

Představy spjaté s vysokoškolským studiem

Představy o vysoké škole mohou fungovat jako rozhodovací momenty pro výběr následující vzdělanostní dráhy. Zároveň mnoho rozhodnutí se může odehrávat i na základě představ o tom, jak vysokoškolské studium vypadá. V této části jsem analyzovala to, jaké představy mají aktéři spjaté s vysokoškolským studiem a jak vnímají akademické prostředí.

S představami o studiu na vysoké škole si aktéři spojují různé představy a emoce. Zároveň očekávají, že je studium připraví na to, co je nejspíše čeká po dokončení studia. Adam od vysokoškolského studia očekává, že ho naučí přijímat pracovní zodpovědnost a nebude chybovat. *„No já očekávám, že budu schopný potom nastoupit do práce a prostě budu moc normálně vykonávat nějakou funkci a bude to taková už víc responsibility, (= zodpovědnost) a budu vědět co mám dělat, jak mám dělat a nechybovat“* (Adam). Takto si představuje vysokou školu také z důvodu, že doufá, že bude mít větší dostupnost informací oproti lidem, kteří na vysokou školu nepůjdou. *„Já si myslím, že jako na té výšce, je to prostě taková výhoda oproti těm co, tam nejsou, protože se dozvíš od těch profesorů, kteří už to vyučujou strašně dlouho, dozvíš se ty informace“* (Adam). Vysoká škola určitě přinese Adamovi nové informace, v čemž spatřuje výhodu.

Oproti tomu Pavel si s vysokou školou spojuje spíše negativní emoce. *„Spíš se toho jako bojím, bych i řekl, protože jsem zvyklej na tu obecnou existenci. Vlastně si to ani neumím moc představit, že bych třeba teď psal nějakou bakalářskou práci. Jako trošku mě to děsí, tahleta představa“* (Pavel). Slovní spojení „obecná existence“ Pavel následně popisuje jako situaci, ve které se nyní nachází – ještě není samostatný, je určitým způsobem závislý na své rodině, zejména kvůli financím, a není sám za svůj život ještě plně zodpovědný. S příchodem

na vysokou školu předpokládá, že se tato situace změní, což může způsobovat strach z nové životní situace. Pavel se vysokoškolského studia obává, což může být způsobeno i jeho přístupem ke studiu. Od studia očekává větší náročnost ve smyslu nároků na studijní výkon. „*Ale čekám, že na tý vejšce budou jako větší nároky kladené na ty práce, co vypracujeme, takový víc odborný a akademický, oproti tomu, jak je to tady všeobecný (na střední škole)*“ (Pavel). Vzhledem k tomu, že Pavel nyní studuje na odborně zaměřené střední škole, kterou vnímá jako nárokově všeobecnou, je pro něj akademické prostředí prostředím obav. Lze však spatřovat pochyby o jeho budoucím studijním výkonu, což v kombinaci s představou větší odborné náročnosti je u něj skutečnost způsobující obavy. Větší zodpovědnost očekává i Lucie. „*A tak očekávám noo asi stres jo, stres a míň času a taky větší zodpovědnost. Protože už jako no už je to takový podle mě. Už jako v přístupu, prostě že tam přistupují k tobě jako k dospělému člověku, ne jako tady na střední. Tady s náma furt zachází jako s dětma*“ (Lucie). Lucie si s vysokou školou spojuje zejména stres, což se může odvíjet od představy větší zodpovědnosti. Zároveň očekává, že s větší zodpovědností přijde i jiný přístup vyučujících ke studentům. Nyní jí přístup vyučujících na střední škole moc nevyhovuje, protože jí připadá, že k ní nechovají adekvátně vzhledem k jejímu věku, což je důvodem pro jinou představu o přístupu na vysoké škole.

Lenka si s vysokoškolským studiem spojuje samostatnost. „*Že se naučím víc prostě jako jet na sebe, ale myslím si, že jakoby tam taky můžu koukat jako na tej pajdě na nějaký ty styly učení, a to jak to tam některý jako dělaj a vedou*“ (Lenka). Je pravdou, že na vysoké školy je přístup ke studentům poněkud odlišný od středoškolské výuky, což Lenka spatřuje jako pozitivum. Zároveň očekává, že získá zkušenosti pro své vysněné povolání, které chce vykonávat – chce být učitelkou. Lenka si představuje, že jí vysokoškolské studium přinese zkušenosti a rozšíří si obzory v oboru.

Představy o vysokoškolském studiu jsou na základě předchozí analýzy velmi různorodé. Aktéři očekávají, že díky vysokoškolskému vzdělání získají určitou kvalifikaci v podobě nových informací. Dále si s představou vysoké školy spojují samostatnost a zodpovědnost, což někdy vnímají jako znaky dospělosti. S vysokou školou si však spojují i obavy a negativní emoce. Tyto pocity mohou být způsobeny neznalostí akademického prostředí a zároveň přechodem do prostředí úplně nového. Zároveň studenti z odborných škol se ve svých představách vymezují vůči představě, že studenti středních odborných škol se cítí být připraveni na pracovní život, což reflektují na představě, že je vysoká škola naučí to, jak co mají dělat, jak nemají chybovat.

Důvody vedoucí končící středoškoláky k vysokoškolskému studiu

Tato část analýzy jsem se zaměřuji na aspekty, které aktéři vnímají jako klíčové při rozhodování o jejich budoucím vysokoškolském studiu. V této části analyzuji faktory a důvody, na základě kterých se rozhodují.

Mezi hlavní důvody ke studiu zařadila většina aktérů lepší platové ohodnocení a lepší uplatnění na trhu práce. Pavel vnímá tento faktor jako nejdůležitější a také jako ten, na kterém mu nejvíce záleží. „*Hlavní motivace je rozhodně jen vidina vyššího platu a taky vyššího uznání. Ani mi tak nemotivuje to vzdělání jako ten samotnej titul a to, že bude příležitost na vyšší plat*“ (Pavel). Pavel vidí vysokoškolské studium jen jako prostředek, skrze který může dosahovat lepšího postavení na trhu práce. Zájem o obor pro něj rozhodujícím důvodem určitě není. Studie říká, že muži si zpravidla vybírají vysokoškolské obory které je možné spojovat s úspěšnou kariérou a velmi kvalitním finančním ohodnocením, což je přesně Pavlův příklad. Pavel dále zmínil, že vysokoškolský titul vnímá jako prostředek, skrze který lze dosahovat společenského uznání, což u něj může být spojováno s představou o vysokém platovém ohodnocení. Ohledně souvislosti vysokoškolského diplomu a dobrého platového ohodnocení panuje ve společnosti určitý konsenzus. Pavel tedy vysokoškolský titul zároveň vnímá i jako určitou formu symbolického kapitálu. Dokončení vysokoškolského studia je pro něj jakousi vstupenkou k sociálnímu uznání. Podobně ke studiu přistupuje i Andrea, pro kterou je faktor zaměstnání naprosto rozhodující. „*Myslím si, že budu určité mít lepší to uplatnění, protože hodně zaměstnavatelů kouká teď kon na ty tituly, takže hlavní důvod a asi i ta motivace je to uplatnění, třeba jenom tak 20% je to, že by mě to studování bavilo*“ (Andrea). Andrea podobně jako Pavel nejeví zájem o obor ani o studium jako takové. Dalo by se říci, že Andrea bude volit vzdělanostní dráhu jen na základě vidiny úspěšnosti na trhu práce. U Lenky je také jedním z hlavních důvodů pro studium úspěšnost na trhu práce. Avšak nepohlíží na vysokoškolské vzdělání jako na prostředek k dosažení dobrého finančního ohodnocení. „*Na vejšku musím, protože ji potřebuji k tomu, abych mohla potom dělat moje vysněný povolání, který chci dělat. Jo já bych chtěla učit na střední škole*“ (Lenka). Lenka chce studiem vysoké školy dosáhnout požadované kvalifikace, aby mohla vykonávat své vysněné povolání, které v určité míře vykonává již nyní. „*A jako hodně sama učím, prostě s tím mám zkušenosti, proto bych chtěla dělat na tý střední. Jako i třeba z toho důvodu, že mi přijde, že se tam toho dá jako hodně změnit*“ (Lenka). Hlavním důvodem je tedy pro Lenku vykonávat v pozdějším životě její

vysněné povolání, skrze které by mohla i něco změnit ve vzdělávacím systému, jak sama říká.

Adamův pohled na vysokoškolské vzdělání je odlišný. Sice zmiňuje pravděpodobně lepší uplatnění jako jeden z faktorů, ale rozhodně to pro něj není faktor rozhodující. Na studium nahlíží jako na formu sebezlepšení a seberozvoje. *„No hlavně nějaký ten všeobecný přehled o tom všeobecném dění, to je to hlavní, co bych se rád dozvěděl .... Ale jako zároveň si říkám, že asi ani nic jiného než studovat neumím a do práce se mi ještě úplně moc nechce“* (Adam). Adamova motivace je zřejmá, avšak lze si všimnout, že vysokoškolské studium vnímá jako útek od pracovního života, na který si zároveň nepřijde připravený. Právě onen pocit nepřipravenosti je u studentů střední odborné školy velmi zajímavý. Zatímco na gymnáziích se v zásadě očekává, že jedinec bude dál studovat, na odborných školách může panovat představa, že by už vlastně mohli jít po dokončení středoškolského studia pracovat. Vůči této představě se Adam vymezuje. Obdobným způsobem vnímá vysokoškolské prostředí i Marie, která budoucí zkušenost s vysokou školou popisuje následovně: *„tak ta vejška je i takový prodloužení mládí“*.

Odlišný důvod pro studium v této části analýzy označila aktérka Marie, pro kterou je důležité nabývání sociálních vazeb. *„Ale hlavně poznání nových lidí se stejnými zájmy a teda taky ten zájem o studium na vyšší úrovni. Ale fakt nejdůležitější mi přijde ten přátelský sektor a s tím se pojí i nějaká ta samostatnost“* (Marie). Na Mariině příkladě je zjevné, že skrze vysokoškolské studium chce rozšiřovat svůj sociální kapitál. Vysokou školu chápe jako prostor, který jí umožní navazovat nové vazby a určitým způsobem se odpoutat od těch starých, což se ukazuje na potřebě po samostatnosti. Marie nevedla jako hlavní motivační faktor kariéru a finanční ohodnocení, což může být z toho důvodu, že jako jediná z aktérů má oba rodiče disponující vysokoškolským vzděláním. Pochází tak ze zabezpečenějšího socio-ekonomického zázemí a díky tomu může chápat vysokoškolské vzdělání jiným způsobem než ostatní aktéři.

Mezi klíčové motivační faktory jsem v teoretické části práce zařadila zájem o studium/obor, vyhlídka lepší budoucnosti ve smyslu lepších platových a kariérních příležitostí a další. Aktéři se s těmito faktory v různých kombinacích ztotožňují. Jedinou výjimkou je aktérka Marie, která se s těmito faktory neztotožňuje. V této kapitole byly analyzovány důvody, na základě kterých míří končící středoškoláci na vysokou školu.

Rozhodování o vysoké škole

V této části jsem se zaměřila na analýzu rozhodovacího procesu o vysokoškolském studiu a jeho částí a součástí. Tato část analýzy je rozdělena do tří segmentů, které se s rozhodovacím procesem pojí či ho značně ovlivňují. První část se zaměřuje na získávání informací o vysokoškolském studiu. V druhé části se zaměřuji na to, jak rodinné zázemí ovlivňuje rozhodování o vysoké škole. Třetí část je analýzou vnímání přechodu na vysokou školu se zdůrazněním na přesun.

Aktéři si museli projít procesem rozhodování o oboru, který budou na vysoké škole studovat. Toto rozhodnutí zakládali zúčastnění aktéři na třech různých důvodech. Adam, Pavel, Marie a Andrea si zvolili ekonomicky zaměřené vysokoškolské obory. Učinili tak z toho důvodu, že jim přišlo logické a smysluplné navázat vysokoškolské studium na obor, který nyní studují na střední škole. Dále také proto, že je ekonomický obor zajímavý a baví. Lucie a Magda si zvolily obory, který se odlišují od jejich středoškolského zaměření. To proto, že je studium spjaté s ekonomii, kterou nyní studují, neobohacuje a nepřijde jim zábavné. Lákají je spíše více humanitně zaměřené obory. Lenka si také vybrala obor, který se míjí s jejím nynějším středoškolským zaměřením. Ta však takto učinila, protože se její středoškolské odborné zaměření odlišuje od jejího vysněného povolání, které již nyní v určité podobě vykonává.

Prvním krokem rozhodovacího procesu při výběru vysoké školy je už to, jestli se o studiu bude jedinec vůbec rozhodovat. V případě, že se rozhodne ve studiu pokračovat, začíná tím celý rozhodovací proces. Mnoho rozhodnutí ohledně výběru vysoké školy se může odehrávat i na základě představ o tom, jak studium vůbec vypadá.

Informovanost o vysokoškolském studiu

Zjišťování informací o vysokoškolském studiu je jedním z prvních kroků, které je tedy třeba učinit po vůbec prvotním smýšlení o budoucím vysokoškolském studiu. Jednou z možností, jak si vybrat vysokou školu, je skrze zjišťování informací z různých zdrojů. V této části se snažím analyzovat povahu informací o vysokých školách, které získávají aktéři na počátku svého rozhodovacího procesu. Aktéři získávají informace z různých zdrojů. Tyto zdroje odpovídají povaze získaných informací, jež jsou popsány v teoretické části této práce. Povaha informací je rozdělena na dva typy – na „oficiální“ informace pocházející z oficiálních zdrojů, jakými jsou například internetové stránky, dny otevřených dveří či prezentace zaštitované vysokou školou, a na „neoficiální“ informace, které jsou

získávány od kamarádů, příbuzných či známých lidí pocházejících z okolí daného aktéra (Ball a Vincent, 1998).

Z neoficiálních informačních zdrojů čerpaly při výběru vysoké školy Lucie, Andrea a Lenka. Všechny tři aktérky udávají, že nejvíce se spoléhali na informace, které jim poskytnuli kamarádi. Lenka udává kamarády jako svůj hlavní zdroj informací. Je tomu tak však proto, že v Lenčině okolí je spousta lidí, kteří studují či studovali stejný vysokoškolský obor jaký plánuje studovat Lenka. Pro Lenku byla velmi důležité informace ohledně toho, jak daná vysoká škola funguje – pokud by ve svém okolí nenacházela jedince s danou vysokoškolskou zkušeností, tuto informaci by nebyla schopna získat. K neoficiálnímu typu informací mají většinou přístup jen jedinci, v jejichž okolí se pohybují lidé disponující vysokoškolskou zkušeností. Tomuto kritériu odpovídají Andrea a Lenka, neboť obě dívky mají jednoho rodiče, jehož nejvyšší dosažené vzdělání je právě vzdělání vysokoškolské. Lucie je však v tomto případě výjimkou, neboť ani jeden z jejich rodičů nedisponuje vysokoškolským vzděláním. Všechny tři výše zmíněné aktérky považují za svůj druhotný zdroj informací internet, avšak považují ho za silně nedostačující a zmatečný. „*Ty internetový stránky nejsou moc jako dobrý, no to je pravda no, tam se nedá najít skoro nic*“ (Andrea).

Z oficiálních informací o vysokoškolském studiu čerpají všichni ostatní aktéři. Za nejprínosnější zdroj informací považují semináře či prezentace pořádané vysokými školami u nich na střední škole. Pavel popisuje, že bez prezentací pořádaných u nich na střední škole, by se o vysoké škole, na kterou se nyní hlásí nejspíše ani nedozvěděl. Podobnou zkušenost má i Marie, která si skrze prezentace rozšířila možnosti, které jsou jí dostupné. „*Byla jsem ráda, že jsem viděla zase jiné možnosti. Protože vlastně tu zahraniční školu jsem poznala díky právě tady tomu projektu na zahraničí.*“ (Marie). Pavel i Marie by se s největší pravděpodobností nesetkali s možností studia vysoké školy, pokud by jejich škola nepořádala prezentace. Marie je jedinou zúčastněnou aktérkou, jejíž oba rodiče disponují vysokoškolským vzděláním. Je tedy jedinou aktérkou, která má přímý přístup k neoficiálním informacím, avšak je vůbec nevyužívá. Magda však spoléhá jen na informace pocházející z oficiálních zdrojů. O informacích neoficiální povahy se ani nezmínila. Oproti tomu Adam se spoléhá na oficiální informace z internetových stránek. Adam se také účastnil prezentací pořádaných střední školou, avšak nejvíce mu vyhovuje osobní zkušenost s informacemi o vysoké škole, a proto se zúčastnil dnů otevřených dveří na vysokých školách, na které plánuje jít. Magda považuje také považuje internetové stránky za jeden z nejdůležitějších

zdrojů, zároveň si však stěžuje na jejich nesrozumitelnost. *“No jakoby, bylo by dobrý, kdybych řekla, že na stránkách ty vysoký školy, ale to je moc takový zmatený. Takže třeba tam, nebo potom z Instagramu“* (Magda).

Za primární zdroj by šli u všech aktérů považovat internetové stránky. Zároveň však většinové vnímají internetové stránky vysokých škol za nesrozumitelné či zmatené, což snižuje jejich informační hodnotu. Aktéři také čerpají mnoho informací ze sociálních sítí vysokých škol, jakými jsou například Instagram a Facebook. Aktéři se pak poohlíží po jiných zdrojích informací, které jsou z jejich pohledu srozumitelnější a přínosnější (v případě této analýzy jsou takovým zdrojem prezentace a semináře pořádané střední školou, na kterou aktéři docházejí). Je také zřejmé, že nejvyšší dosažené vzdělání v okolí daného aktéra nehraje zcela významnou roli při zjišťování informací o vysokoškolském studiu. Aktéři, jejichž okolí disponuje vysokoškolskou zkušeností čerpají spíše z oficiálních zdrojů.

Rodina a přístup ke vzdělání

Rodina jako prostředí je jedním z nejzásadnějších faktorů pro výběr vzdělanostní dráhy. Proto se v této části zaměřím na to, jakým způsobem ovlivňuje rodinné zázemí výběr vysoké školy jako následující vzdělanostní dráhy. Důležitým faktorem bylo v této oblasti nejvyšší dosažené vzdělání rodičů daného aktéra. To zejména proto, že rodiče, kteří nemají vysokoškolské vzdělání nejsou, většinou schopni svým potomkům poskytnout informace či rady spjaté s vysokoškolským studiem.

Přístup ke vzdělání v rodinách aktérů je vcelku rozmanitý. Všichni dotázaní aktéři naznačili, že vzdělání je v jejich rodině tématem, o kterém se diskutuje – někde více, někde méně. V domácích diskusích ohledně vzdělání se odlišoval zejména přístup rodičů ke studiu na vysoké škole.

V rodinách Adama a Pavla jejich cestu k vysokoškolskému studiu podporují. K výběru vysoké školy se rodiče nijak moc nevyjadřují, doufají však, že oba chlapci vysokou školu studovat budou. Přístup svých rodin ke vzdělání popisují následovně. *„Ne že by mě do toho tlačili, to ne. Jako normálně se o tom doma bavíme, jako ve smyslu co bylo ve škole a doufáme, že chceš jít na výšku. No prostě takové to klasické tlachání“* (Adam). Pavel má podobnou zkušenost. *„A co se týče rodiny, tak mi v tom (ve studiu) podporují, ale ne že by mi nějak přímo pomáhali. Většinou si všechno zařizuju sám. Takže jako nějak se o tom doma bavíme, a ví, co jako nějak chci dělat, ale nijak mě do toho netlačí a nepomáhají mi“* (Pavel). V rodinách obou chlapců tedy ke studiu přistupují pozitivně, avšak to, jakou vysokou školu

si chlapci zvolí, nechávají na nich. Rodiny tedy jejich zájem o studium podporují a doufají, že i na vysoké škole budou chlapci ve studiu úspěšní. V obou rodinách chlapce podporují, avšak preference ohledně budoucího studia nechávají na nich, což může být také proto, že ani jedni rodiče nemají s vysokou školou zkušenost a v určitých ohledech nejsou schopni chlapcům poradit či pomoci.

Adam a Pavel zároveň akcentovali své rodinné zázemí jako prostředí, kde je studijní úspěch či pokračování ve studiu neobvyklým. „... jako divím se, že mám prospěch, jaký jako mám, protože zatím mám nejhorší průměr 1,3 za celý ty 4 roky na střední, což je podle mě docela překvapivý na to, z jakým poměrů pocházím“ (Adam). Adam si spojuje socio-ekonomický původ s mírou vzdělání, což je nejspíše způsobeno jeho rodinným zázemím a jeho geografickým původem – Adam pochází z té části republiky, která by dala označit za vyloučenou. S podobnou situací se v rodině setkává i Pavel. „No jako určitě mě doma nějak motivovali. Motivovali mě k tomu, protože bych byl vlastně úplně první člověk u nás v rodině, kdo by dělal vešsku“ (Pavel). Pavla tedy rodina ke studiu na vysoké škole motivuje i přes to, že s tím nemají žádnou zkušenost. Adam i Pavel se tedy nachází v situaci, se kterou nemá žádný blízký člen rodiny zkušenost. V obou rodinách budou chlapci prvními členy rodiny, kteří nad vysokoškolským studiem přemýšlí a chtějí ho zároveň i aktivně dokončit.

V rodinách Lucie a Andrey přistupují rodiče ke vzdělání více rázně. Jejich rodiny vnímají vysokoškolské studium jako prostředek k dosažení lepších životních šancí a zejména pak lepšího povolání. Na obě dívky je rodinami vyvíjen určitý typ nátlaku. Lucie nátlak pociťuje zejména z otcovi strany. „Tlačí na mě v tomhle jako oba rodiče, ale hlavně táta mě k tomu tlačí, protože prostě chce, abych měla školu, když on má jen učňák. Takže si prostě myslí, že na tom budu líp, když budu nějakou tu vešsku mít“ (Lucie). V Luciině případě lze spatřovat, že její rodina bere vzdělání s velkou vážností a smýšlí o něm jako o velmi důležité součásti „dobrého“ života. Zároveň je vidět, že její otec považuje své nejvyšší dosažené vzdělání za nedostačující a nepřeje si, aby Lucie replikovala jeho vzdělanostní dráhu. Ve stejné situaci se nachází i Andrea, na kterou rodina vyvíjí značný nátlak vzhledem ke studiu na vysoké škole. Andrea však není o své vlastní vysokoškolské dráze úplně přesvědčená. „No rodiče určitě chtějí, abych chodila na vešsku, ale já úplně nevím, jestli je to pro mě. Moc to neřeším, ale oni jenom chtějí abych šla na nějakou vysokou, ..., třeba například můj táta hlavně říká, že když půjdu na vešsku, tak, no jako on nešel, a říká mi prostě, že je to o dost lepší na tu vysokou školu jít, už jen kvůli tomu uplatnění“. (Andrea) Andrea vnímá nátlak ze strany rodičů jako negativní s tím, že sama ještě nemá rozhodnuto

o svých budoucích plánech, ale rozhodně nechce studovat vysokou školu jen kvůli rodičům. Otec Andrey také nevnímá své nejvyšší dosažené vzdělání jako dostačující, a doufá, že jeho dcera si ne zvolí stejnou vzdělanostní dráhu, jako on. V obou rodinách se tedy rodiče snaží, aby jejich potomci nekopírovali jejich vzdělanostní dráhu. Nátlak, který je však na obě dívky vyvíjen, může fungovat jako negativní prvek při volbě vzdělanostní dráhy. Jako hlavní důvod obě rodiny udávají lepší uplatnění, celkové lepší možnosti a několikrát došlo i ke zmínce finančního ohodnocení. V rodinách tedy dochází ke snaze zabránit intergeneračnímu přenosu vzdělanostních nerovností z rodiče na potomka. Rodiče v obou případech vnímají vysokoškolské vzdělání jako podmiňující prvek pro úspěšnou kariéru. Lucie ale tento postoj ke vzdělání nezastává a na příkladu své matky poukazuje na to, že vzdělání nemusí být základním stavebním kamenem úspěšné kariéry. *„když vidím svojí mamínu, tak třeba jako nemá takový vzdělání a nevede se jí vůbec ale vůbec špatně, jako hlavně finančně, takže jak vono pak to vzdělání nehraje asi takovou roli.“* (Lucie).

S úplně jiným přístupem se setkáváme u Lenky, která si ze vzdělání v rodině vzala příklad a má v plánu pokračovat stejným směrem jako dvě generace žen před ní. V Lenčině případě rodina a její přístup ke vzdělání funguje spíše jako inspirace. Lenka jako jediná je o své vzdělanostní dráze silně přesvědčena a má jasně vytyčené cíle. Lenka popisuje domácí diskuzi o vzdělání jako podporující. *„Rodiče to podporují, všichni to podporují, ale rozhodně na mě vůbec nijak netlačili. Bylo to ale jako vyloženě moje rozhodnutí.“* (Lenka) V rodině Lenky dochází k intergeneračnímu přenosu vzdělanostních aspirací i životní cesty. Lenka dále popisuje, že o vzdělání a jeho různých podobách se u nich v rodině konverzuje velmi často. To v Lenčině případě může být způsobena zejména tím, že značná část její rodiny se ve školním prostředí pohybuje, a to jak ve smyslu zaměstnání, tak ve smyslu vysokoškolského studia.

Rodinné zázemí je tedy možné označit za jeden z významných determinantů pro výběr budoucí vzdělanostní dráhy. Aktéři se ve svých rodinách setkávají s podporou, a to jak v rodinách s vysokoškolskou zkušeností, tak i bez zkušenosti.

Přesun na vysokou školu a jeho role ve výběru vysoké školy

Přechod ze střední školy na školu vysokou je komplexem otázek a problémů, od rozhodování, přijímacího řízení, přesunu do jiného prostředí či adaptace na prostředí nové a tak dále. Aktéři však s přechodem nejvíce akcentovali právě přesun ze střední na vysokou školu. V rozhodovacím procesu o vysokoškolském studiu se aktéři setkávají se skutečností

přesunu ze střední školy na školu vysokou. Tento přesun však ovlivňuje nesčetně faktorů a u každého z aktérů hraje celkový přechod významnou roli v procesu rozhodování. Tato část analýzy pojednává o tom, jak aktéři vnímají svůj budoucí přesun v kontextu celkového přechodu na vysokou školu. Zaměřuji se zejména na okolnosti spjaté s přesunem, které už v momentu rozhodování o vysoké škole musí aktéři brát v potaz.

Většina aktérů, kteří se výzkumu zúčastnili, vypověděli, že finanční zatížení spjaté s vysokoškolským studiem je jedním z hlavních faktorů, které si s přechodem spojují a rozhodnutí, která vzhledem k přechodu konají, jsou tímto faktorem silně zatížena.

Aktéry jsem na základě jejich smýšlení o přesunu rozdělila do tří skupin.

Do první skupiny jsem zařadila Lucii, Andreu a Lenku. Učinila jsem tak z toho důvodu, že všechny dívky se hlásí na vysokou školu, která se nachází v blízkosti jejich bydliště a jejich přesun na vysokou školu nebude nejspíše provázet „pravá vysokoškolská zkušenost“, která je zmíněna v části teoretické. Všechny dívky udaly jako hlavní důvod, kvůli kterému plánují vysokou školu studovat v blízkosti svého bydliště, finanční prostředky případně poté i důvody rodinné. Lenka popisuje svůj budoucí přesun jako z jejího pohledu výhodný. *„Hlavně kvůli penězům tu chci zůstat, že bych prostě na to jinde asi finančně neměla, že hlavně si taky tady budu moc spořit potom jako na svojí budoucnost dál, když budu bydlet s rodičema, no prostě můžu bejt furt s rodičema a šetřit peníze“* (Lenka). Lenku tedy finanční hledisko přesunu silně tíží a nedokáže si představit, že by přesun na studium do jiného města finančně zvládla. Rodinu vnímá jako prostředí, které jí s celkovým přechodem pomůže a nebude ji finančně zatěžovat. V případě Andrey je přesun také spojen s finančním zatížením. *„No, takže by se mi asi jako chtělo to platit a ani rodičům“* (Andrea). Andrea ani její rodina tedy nevlastní prostředky, které by jí umožňovali přesun na vysokou školu do jiného města. Zároveň u ní důležitou roli hraje ale i odloučení od domova, které vnímá negativně. *„A jako bejt tam někde na intru, tak to mě docela stresuje, pro mě by bylo lepší být někde blíž, protože i bydlím kousek odsud“* (Andrea). Na vysokou školu, která se nachází v blízkosti bydliště se hlásí i Lucie. Tato volba však nebyla úplně její. *„Ale spíš mamina nechce, abych šla pryč, ta chce, abych byla doma. Mně se teda ta myšlenka bejt někde na koleji líbí, nebo někde na bytě s kámoškama líbí jo, ale nevím no“*. (Lucie). Přesun, kterým si bude proházet Lucie je silně ovlivněn přáním rodičů, což může mít negativní důsledky na Luciino subjektivní vnímání celkového přechodu. Zároveň je zřejmé, že Lucie

by se ráda osamostatnila a již nadále nebydlela s rodinou. U všech tří výše zmíněných dívek je viditelná volba vysokoškolského přechodu založená na lokalismu.

Do druhé skupiny jsem zařadila Adama, který má v plánu odcházet na vysokou školu do jiného města, ale stejně tuto volbu provedl na základě finanční podstaty. Svoje rozhodnutí, která činil při smýšlení o přesunu popisuje Adam jako pro něj finančně výhodné. *„No, protože tam mám zbytek rodiny a budu tam bydlet zadarmo a takže budu mít minimální výdaje na to bydlení“* (Adam). Adam se tedy rozhodoval o vysoké škole na základě finanční dostupnosti. Jak sám zmiňuje, nejspíše by nešel do jiného města, kdyby v něm nenašel zázemí u své rodiny. Jeho přechod bude také poněkud omezen rodinou. Adam popsal i to, co od přechodu očekává. *„Jo a líbí se mi spíš ty větší města, protože chcu poznat i jako něco novýho kde jsem nebyl a taky jako seznámit se s jinými lidmi“* (Adam). Společně s přechodem Adam očekává nové sociální vazby a tím i zvýšení svého sociálního kapitálu. Nové sociální vazby jsou častou představou spojovanou s přechodem do nového prostředí, v případě tohoto výzkumu do prostředí vysokoškolského.

V poslední třetí skupině jsou aktéři, kteří budou zažívat velmi silný celkový přechod, a to proto, že se přesouvají na univerzitu do zahraničí. Těmito aktéry jsou Pavel a Marie. Jejich přechod tedy nebude zatížen jen finančním hlediskem, ale i naprosto celkovou změnou prostředí a novým jazykem, se kterým nyní nepřichází denně do kontaktu. I přes to, že se oba aktéři hlásí na stejnou univerzitu, a dokonce i na stejný obor, jejich rozhodovací proces spjatý s přechodem byl založen na odlišných faktorech. Pavel si uvědomuje náročnost svého budoucího přechodu do jiné země. Jeho hlavním důvodem, pro výběr zahraniční univerzity byl důvod finanční. *„No prostě tady bych se hůř uživil, nemám velké úspory a takže bych si musel najít práci ... ale co se týče té školy tam, tak tam dostanu stipendium, protože moji rodiče neberou nějakou tu jejich částku dohromady ročně, takže tam jsem viděnej jako low income student“* (Pavel). Pavel tedy spatřuje přechod na univerzitu do zahraničí jako jednodušší, než kdyby přechod prožíval tady v České republice. Lze to chápat i tak, že zahraniční univerzita nabízí lepší možnosti pro přechod na vysokou školu pro studenty, kteří pocházejí z poněkud znevýhodněného socio-ekonomického zázemí. Zajímavé také je, že zde v České republice by Pavel nespadal do kategorie „low income student“¹. Pavel však musí s přechodem spoléhat jen na stipendium, bez kterého by se dle svých slov v zahraničí neuživil. Pavlův přechod je tedy silně opřen o finanční podporu zahraniční univerzity, což

---

¹ low income student = student, který pochází z nízkopříjmového rodinného zázemí

může být faktor, který silně ovlivní jeho vysokoškolskou zkušenost. Oproti tomu Marie si s takto silným přechodem na zahraniční univerzitu finanční hledisko moc nespojuje. „*Tak jako tam to studium může být zdarma snad nějak celkově v rámci evropské unie, a to stipendium, když ho dostanu je pro mě spíš jako bonus. Je to spíš jako že mě to tam fakt zajímá, a jako ty peníze ani nehrajou takovou roli, přijde mi, že se s tím pak spíš líp uplatním*“ (Marie). Pro Marii je tady finanční hledisko důležité, ale rozhodně ne rozhodující. O finančních prostředcích nesmýšlí jako o problému, což však může být zapříčiněno tím, že Marie má oba rodiče s vysokoškolským vzděláním a pochází tak ze zabezpečenějšího socio-ekonomického zázemí. Marie si s přechodem spojuje přesun do nového prostředí a lepší vyhlídky do budoucna. Na případu Pavla a Marie lze spatřovat velkou rozdílnost vnímání finanční stránky přesunu na vysokou školu. Toto finanční hledisko je v případě těchto dvou aktérů silně podmíněné rodinným zázemím.

Z této části analýzy vyplývá, že rozhodování o vysoké škole a přechod na ní je silně podmíněné finančním zabezpečením, které poskytuje aktérům rodina.

Vzdělanostní aspirace

Vzdělanostní aspirace jsou významnou součástí rozhodovacího procesu. S tvorbou vzdělanostních aspirací souvisí i přístup jedince ke studiu. Přístupem ke studiu může daný jedinec ovlivňovat svou vzdělanostní dráhu. Proto se v této části analýzy zaměřuji na to, jak aktéři vnímají sebe samé v rámci studia. Analyzuji tedy to, jakým způsobem jedinci ke studiu přistupují, jakým způsobem o studiu smýšlí či jak sebe samé popisují v rámci studijního procesu. Dále jsem jako součást analytické části této práce zvolila analýzu projevů vzdělanostních aspirací u zúčastněných aktérů. V této části se zaměřuji na to, jakým způsobem se zúčastnění aktéři vyjadřovali o svých studijních cílech a plánech.

Přístup ke studiu

Velmi kladný vztah ke studiu vykazuje Adam, který sám sebe velmi úzce se studiem spojuje. „*No bral jsem to tak, že chcu být jako renesanční člověk, říkal jsem si, že půjdu na to (vysokou školu), protože mě baví se učit a dozvídat se nové věci.*“ (Adam). Adam tedy ke studiu přistupuje jako k prostředku, skrze který se může rozvíjet a zlepšovat. Adam také dále popisuje, že již od základní školy se zúčastňuje všech možných vědomostních olympiád či soutěží, protože chce získávat nové vědomosti. Studium dále vnímá jako činnost, která mu činí radost a baví ho. Obdobný vztah ke studiu popisuje i Lenka. Lenčin vztah ke studiu je velmi pozitivní a studovat ji baví dokonce v takovém měřítku, že již od prvního ročníku

na střední škole doučuje a vede zájmové kroužky pro mladší děti. Adam a Lenka vnímají studium jako formu nabývání vědomostí a zlepšování jak sebe, tak lidí ve svém okolí.

Pavel a jeho přístup ke studiu je naprostým protipólem vzhledem k výše zmíněným aktérům. Pavel vnímá studium spíše jako břemeno, bez kterého by kterého by se mu nedostalo takových možností, jaké si představuje. „*Učitelky mě mají rádi, nějak to vždycky okecam, protože jako přibližně vim. o co jde, ale jako nejsem moc zvyklej se učit no, a nebaví mě to*“ (Pavel). Pavel přistupuje ke studiu spíše negativně a bez zájmu. I přes to, že se na vysokou školu hlásí, doufá, že jeho vzdělanostní dráha nebude obtížná a spoléhá na „selský rozum“. Podobný přístup ke studiu zastává Lucie, která však zdůrazňuje, že ji nebaví momentální středoškolské studium, neboť poukazuje na to, že si zvolila nevhodné oborové zaměření. Lucie popisuje to, že měla dříve problém se rozhodnout ohledně studia sama a na střední školu se hlásila v rámci kolektivu ze základní školy, což vedlo právě k tomu, že ji nynější studium neobohacuje.

Velmi proměnlivý přístup ke studiu zažívá Andrea. Andrea zmiňuje, že při nástupu na střední školu měla o svém přístupu ke studiu určité pochybnosti. „*Na začátku střední školy, tak to jsem si říkala, že mě to už ani moc nebaví to studování, že prostě ani nevím, jestli bych to zvládla*“ (Andrea). Andrea naznačuje, že si se studiem není jistá a pochybuje o svých schopnostech a dovednostem. V průběhu rozhovoru však dodává, že se tato situace změnila s příchodem do maturitního ročníku a studium ji určitým způsobem naplňuje. V neposlední řadě dodává, že tuto změnu dle jejího názoru zapříčinila změna učitele odborného předmětu.

Projevy vzdělanostních aspirací

Nejvyšší vzdělanostní aspirace vykazuje Lenka, která uvádí, že je o své vzdělanostní dráze přesvědčená již od základní školy. „*Já mám rozhodnuto už tak jako od základky, protože mamka byla učitelka, babi byla učitelka a zároveň mě to povolání jako baví a jako hodně sama učím prostě*“ (Lenka). Lenka svou vzdělanostní dráhu plánuje velmi dlouhodobě a má pevně vytyčené cíle, za kterými si jde a hodlá jich docílit. Lenka uvádí, že vysokou školu musí dostudovat, aby mohla vykonávat své vysněné povolání, což je důvodem, proč jsou její aspirace na takové úrovni. Pětileté magisterské studium je pro ni samozřejmou součástí její vzdělanostní dráhy. Lenka však nevyvrací, že by ve studiu pokračovala i nadále, pokud by byla úspěšná. „*Uvidím, jak to půjde, třeba se rozhodnu, že si i toho doktora (doktorské studium) časem dodělám, to záleží na tom, jestli furt budu chtít bejt ve škole*“ (Lenka).

Vysokou míru vzdělanostních aspirací vykazují také Adam a Magda, kteří si svou vzdělanostní dráhu plánují také od základní školy. Adam i Magda jsou sice rozhodnutí již velmi dlouhodobě o svém vysokoškolském studiu, avšak obor, který plánují studovat si zvolili až v době, kdy se na vysoké školy museli podat přihlášky. Adam své plány popsal jak dlouhodobé. *„Já si myslím, že to bylo dlouhodobým plánem, asi možná už od té základky, kdy jsem si říkal, že bych chtěl jít na tu výšku“* (Adam). Magda si studiem na vysoké škole byla jistá velmi dlouho, avšak až v posledním ročníku střední školy se rozhodla pro výběr oboru. *„už od té základky jsem věděla, že tam chci, ale o oboru jsem se rozhodla až teď na poslední chvíli no, to jsem dlouhodobě neplánovala“* (Magda).

Pavel se rozhodl pro studium vysoké školy až v době, kdy na jeho střední školu začali docházet lidé, kteří různé vysoké školy prezentovali. Pavel má v plánu dokončit studium bakalářské, zároveň ale popisuje, že nemá moc na vybranou, vzhledem k tomu, že se hlásí na zahraniční vysokou školu, kde lze přihlášku velmi obtížně zrušit. *„Jako bakaláře mám v plánu dokončit, takže se budu muset držet zuby nehty, ale představu o následným, co po bakalářským studiu, to ještě uvidím. Záleží tam jaká bude nabídka práce“* (Pavel). Pavel nyní plánuje tříleté bakalářské studium, avšak po jeho skončení by spíše volil cestu do světa práce. Následně však dodává, že pokud by se nenaskytla příležitost dobře finančně ohodnocené pracovní pozice, nejspíše by se přiklonil k navazujícímu magisterskému studiu. Pavel tedy není o své vzdělanostní dráze zcela přesvědčený.

Velmi proměnlivé aspirace vykazuje Andrea, která popisuje, jak již od základní školy má problém s výběrem vzdělanostní dráhy a nikdy si svým výběrem není jistá. Přihlášky si podává sice hned na několik vysokých škol, avšak pokus o přijetí na všechny popisuje slovy *„asi jen zkusit“*. Není jistá, jestli by vysokoškolské studium vůbec zvládla. Její vzdělanostní aspirace jsou silně podmíněny vlivem okolí. *„ale teď prostě v průběhu těch let, jak všichni říkali, že s vejškou je lepší uplatnění, tak jsem změnila názor“* (Andrea). Andrea nevykazuje velkou míru vzdělanostních aspirací, neboť svou vzdělanostní dráhu nemá dobře naplánovanou. Podobnou proměnlivost a změny v aspiracích lze vidět i na příkladu Lucie. Lucie popisuje výběr své střední školy jako neosobní, který byl ovlivněný kolektivní volbou její třídy na základní škole. Lucie si však uvědomuje, že svou vzdělanostní dráhu nemůže zakládat na rozhodnutích ostatních a výběr vysoké školy silně rozvažuje. *„Ted'konc chci tu vejšku směřovat už tak, aby se mi to prostě líbilo a ne prostě zase bezmyšlenkovitě vybrat školu“* (Lucie).

Marie měla po ukončení středoškolského studia v plánu studovat vysokou školu, avšak nebyla si jistá výběrem, a tak chtěla raději po ukončení studia odjet do zahraničí pracovat jako au pair, či by si dala roční pauzu a zkusila by najít to, co ji bude zajímat. Marie však změnila svůj postoj vůči vysokoškolskému studiu po návštěvě semináře o vysokých školách v zahraničí. *„Jako já hlavně nevěděla na jakou, a právě přišla ta prezentace a úplně hned jsem ta chtěla, mě to do toho zahraničí úplně táhlo, takže až díky tomu jsem si vybrala“* (Marie). Marie se tedy hlásí na zahraniční univerzitu a nyní již plánuje, že si tam dokončí i studium magisterské, jak v pozdější části rozhovoru vysvětlila. Vzdělanostní aspirace v Mariině případě byly za velmi krátkou dobu velkou mírou zvýšeny. Marie je nyní o svých plánech přesvědčena.

Na základě této části analýzy je možné spatřovat, že vzdělanostní aspirace mohou být velmi proměnlivé, a to zejména na základě okolí, ve kterém se daný jedinec pohybuje, a informací, které se mu ohledně vysokoškolského studia dostávají.

Diskuze a závěr

Vzdělanostní aspirace jsou významnou součástí studia vzdělanostních nerovností. Vzdělanostní aspirace hrají neoddelitelnou roli v rozhodovacím procesu ohledně výběru vysoké školy. Aspirace jsou ovlivňovány řadou faktorů, na základě kterých, se utvářejí. Rozhodovací proces by bez vzdělanostních aspirací studentů ani probíhat nemohl, a je tak nutná jejich vzájemná koexistence. Míra aspirací, kterou vykazují studenti, se může míjet s jejich skutečnou vzdělanostní dráhou.

Cílem této bakalářské práce je přispět ke studiu vzdělanostních nerovností v kontextu vzdělanostních aspirací a procesu rozhodování o studiu na vysoké škole. V této práci byla použita kvalitativní výzkumná strategie za pomoci analýzy polo-strukturovaných rozhovorů. Tyto rozhovory byly provedeny s končícími středoškoláky, jejichž rodiče většinou nedisponují vysokoškolským vzděláním. Rodiče některých aktérů však mají vysokoškolské vzdělání, avšak převážně si ho dodělali až dodatečně v dospělosti. Tito aktéři byli do výzkumu téže zahrnuti, neboť je zajímavé tyto odlišné dispozice porovnávat.

Na základě analýzy byli získána následující zjištění.

Ke studiu na vysoké škole vede převážnou většinu končících středoškoláků vidina lepšího uplatnění na trhu práce a vyššího platového ohodnocení. Tyto dva faktory je možné označit jako hlavní motivační faktory pro studium na vysoké škole u zúčastněných aktérů. Tato skutečnost odpovídala i volbám oborů, které plánují středoškoláci studovat. Vybírají si totiž takové obory, se kterými se po jejich dokončení a získání vysokoškolského titulu pojí kvalitní finanční ohodnocení a určitá sociální prestiž. Vysokoškolské vzdělání chápali aktéři také jako formu sociálního vzestupu a lepšího socio-ekonomického statusu. Zároveň i přechod ze střední školy na školu vysokou je u aktérů chápán převážně z finančního hlediska. Velkou roli při výběru vysoké školy hraje finanční dostupnost a zatíženost, kterou si často nemohou dovolit, a tak volí vysokou školu v blízkosti svého bydliště, což vede k výběru lokalistickému. Konají tak čistě na základě finanční výhodnosti a dostupnosti. Vzdělanostní nerovnosti se v této práci tedy nejvíce projevují na volbě místa studia vysoké školy.

S vysokoškolským vzděláním si aktéři spojují zejména lepší životní šance a možnosti. To bylo často způsobeno rodinným zázemím, ze kterého aktér pocházel. Rodinné zázemí je pro aktéry jakýmsi odrazovým můstkem jejich vzdělanostních drah. Je zřejmé, že rodiče, kteří nedisponují vysokoškolským vzděláním, by si přáli, aby jejich potomci na toto vzdělání

dosáhli. Rodiče vidí vysokoškolské vzdělání jako možnost pro jejich potomky, aby se měli lépe než oni, a tak jejich vysokoškolské plány podporují. Všechny rodiny aktérů je ve chtíci dále studovat podporují.

Při výběru vysoké školy hrají vzdělanostní aspirace nejvýraznější roli. Všichni zúčastnění aktéři vykazovali určitou podobu vzdělanostních aspirací. Ukázalo se, že vzdělanostní aspirace zúčastněných aktérů jsou podmíněny zejména jejich subjektivním přístupem ke studiu, přístupem jejich střední školy k vysokoškolskému studiu a rodinným zázemím. Katrňák (2004) ve své studiu popisuje, že jedinci pocházející z rodinného zázemí bez vysokoškolské zkušenosti vykazují velmi nízké vzdělanostní aspirace. Řekla bych, že u aktérů v tomto výzkumu tomu bylo vcelku naopak. Studenti pocházející z rodinného zázemí bez vysokoškolské zkušenosti vykazovali mnohem vyšší aspirace než studenti, jejichž aspoň jeden rodič vysokoškolský titul získal. Vzdělanostní aspirace se v tomto případě skoro neváží ani na sociální status rodiny aktéra. Z analýzy je zřejmé, že největší vliv na vzdělanostní aspirace má prostředí, ve kterém se daný aktér pohybuje. Socio-ekonomické zázemí aktéra však omezuje jeho přístup k informacím ohledně vysokoškolského vzdělání.

Rozhodovací proces je velmi silně spjat s podobou vzdělanostních aspirací, kterou daný aktér vyazuje. Aktéři předpokládají, že díky dosažení vysokoškolského studia zvýší podobu své kapitálové výbavy, zejména kapitálu ekonomického a sociálního.

Literatura

Ball, S. J., & Vincent, C. (1998). 'I Heard It on the Grapevine': 'hot' knowledge and school choice. *British journal of Sociology of Education*, 19(3), 377-400.

Ball, S. J., Davies, J., David, M., & Reay, D. (2002). 'Classification' and 'Judgement': Social class and the 'cognitive structures' of choice of Higher Education. *British journal of sociology of education*, 23(1), 51-72. <https://doi.org/10.1080/01425690120102854>

Bok, J. (2010). The capacity to aspire to higher education: 'It's like making them do a play without a script'. *Critical studies in education*, 51(2), 163-178. <https://doi.org/10.1080/17508481003731042>

Bok, J. (2010). The capacity to aspire to higher education: 'It's like making them do a play without a script'. *Critical studies in education*, 51(2), 163-178.

Bourdieu, P. (1984). A social critique of the judgement of taste. *Traducido del francés por R. Nice. Londres, Routledge.*

Bourdieu, P., & Dvořáková, V. (1998). *Teorie jednání*. Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy.

Erikson, R., & Jonsson, J. O. (1996). Explaining class inequality in education: The Swedish test case. *Can education be equalized*, 1-63.

Greger, D. (2004). Víceletá gymnázia jako problém vzdělávací politiky ČR a postoje rodičů a veřejnosti k nim. *Sborník ČAPV 2004*.

Greger, D. (2006). Vzdělanostní nerovnosti v teoretické reflexi. *Nerovné šance na vzdělání: Vzdělanostní nerovnosti v České republice*, 40.

Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání).

Holdsworth, C. (2009). 'Going away to uni': mobility, modernity, and independence of English higher education students. *Environment and Planning A*, 41(8), 1849-1864.

Christie, H. (2007). Higher education and spatial (im)mobility: nontraditional students and living at home. *Environment and Planning A*, 39(10), 2445-2463.

James, R. (2001). Participation disadvantage in Australian higher education: An analysis of some effects of geographical location and socioeconomic status. *Higher Education*, 455-472.

Katrňák, T. (2004). *Odsouzení k manuální práci: vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině* (Vol. 39). Sociologické nakl.(Slon).

Katrňák, T. (2006). 2.2. Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace žáků devátých tříd základních škol v České republice. *Nerovné šance na vzdělání: Vzdělanostní nerovnosti v České republice*

Leathwood, C., & O'connell, P. (2003). 'It's a struggle': the construction of the 'new student' in higher education. *J. Education Policy*, 18(6), 597-615.

Matějů, P., Řeháková, B., & Simonová, N. (2006). Dlouhodobý vývoj nerovností v šancích na získání vysokoškolského vzdělání. *Nerovné šance na vzdělání. Vzdělanostní nerovnosti v České republice. Praha: Academia*, 285-312.

McMillan, W. (2014). 'They have different information about what is going on': emotion in the transition to university. *Higher Education Research & Development*, 33(6), 1123-1135.

Novotná, H., Špaček, O., & Jantulová, M. Š. (2019). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. FHS UK.

Prokop, D. (2020). *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Host.

Reay, D., Davies, J., David, M., & Ball, S. J. (2001). Choices of degree or degrees of choice? Class, 'race' and the higher education choice process. *Sociology*, 35(4), 855-874.

Sewell, W. H., & Hauser, R. M. (1972). Causes and consequences of higher education: Models of the status attainment process. *American Journal of Agricultural Economics*, 54(5), 851-861.

Trhlíková, J. (2013). Volba střední školy a její hodnocení v kontextu další vzdělávací a profesní dráhy. *Orbis scholae*, 7(3), 87-105.